

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

שער
שלישי

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

◦

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

קרח

(חלק יח — שיחה ב)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ואחת לבריאה

מחזור הראשון של לימוד הלקוטי שיחות
שבוע פרשת קרח, כו סיון-ב תמוז, ה'תשפ"א (ב)

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2021

by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

קרח ב

ב, (אלקי) כל בשר" היא לכלול גם אינם יהודים – וכיון שכן, קשה בנדוד: וכי מהי השייכות בין היות הקב"ה, "יודע מחשבות" אפילו של אינו יהודי ("לכל בשר") לטענת, "האיש אחד יחטא ועל כל העדה (בני ישראל) תקצוף?"

– הקדמה זו, יחד עם ההדגשה "לכל בשר", היתה מתאימה, לכאורה, בטענת אברהם אבינו¹ בנוגע לסדום (הדומה לנדון דידן): "האף תספה צדיק עם רשע", כאשר מדובר הי' באינם יהודים – אבל שם אין זה מוזכר כלל בדברי אברהם אבינו (המסיים רק "השופט כל הארץ לא יעשה משפט"²).

ב. והביאור: תוכן טענתם של משה ואהרן הי' – בכללות – אשר מאחר שהקב"ה בידיעתו והשגחתו הפרטית יודע בבירור מי הי' החוטא (ממש) מבין עדת קרח, וכזה הי' רק אהרן, וכלשון רש"י "האיש אהרן הוא החוטא",

– וכמו שנתבאר בעבר בארוכה³ בביאור המשל שרש"י מביא כאן: "מלך בשר ודם שסרחה עליו מקצת מדינה אינו יודע מי החוטא לפיכך כשהוא כועס נפרע מכולם אבל אתה כו' ויודע אתה מי החוטא", שבזה מתבאר, שנדחת קרח לא היו חוטאים בעלי כוונת מרידה

א. מסופר בפרשתנו⁴ שבשעה שאמר הקב"ה למשה ואהרן – "הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אותם כרגע", טענו הם כלפי הקב"ה: "אל אלקי הרוחות לכל בשר האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף".

והטעם שהקדימו לטענתם "האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף" – את התיבות (והענין) "אל אלקי הרוחות לכל בשר" – מבואר בפירוש רש"י, המפרש "אל" אלקי הרוחות – "יודע מחשבות": "לפניך גלויות כל המחשבות ויודע אתה מי החוטא, האיש אחד⁵ הוא החוטא ואתה על כל העדה תקצוף, אמר הקב"ה יפה אמרת⁶ אני יודע ומודיע מי חטא ומי לא חטא".

אבל אינו מובן: לשם מה היתה נחוצה ההדגשה שהקב"ה הוא "אלקי הרוחות לכל בשר"? לצורך טענת "האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף" הי' די להקדים "אל אלקי הרוחות", ללא הוספת "לכל בשר".

ויתירה מזו אינו מובן: איתא בירושלמי⁷, "אחד השומע קללת השם מישראל ואחד השומע מפי העכו"ם חייב לקרוע, מאי טעמא אני ה' אלקי כל בשר גו"⁸, היינו, שהכוונה

(1) טו, כא.כב.

(2) ראה לקו"ש ח"ג ע' 54, שאין זה דיבור בפ"ע ברש"י כ"א המשך לדיבור הקודם.

(3) כ"ה בכמה דפוסים. וראה לקו"ש שם הערה 14.

(4) סנהדרין פ"ז ה"ח.

(5) ירמ"י לב, כו.

(6) ועד"ז יש להקשות בדברי משה בפ' פינחס (כו, טו): יפקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר איש על הנדה (דבנ"ה). ואכ"מ.

(7) וירא ית, כג.

(8) שם, כה.

(9) ראה לקו"ש שם.

וידוע¹³ לפני מי שאמר והי' העולם";
ובפרט שרש"י עצמו פתח כאן בלשון
„לפניך גלויות כל המחשבות, וא"כ הי'
מתאים לכאורה שיסיים באותו הסגנון:
„וידוע לפניך“¹⁴?

וההסברה בזה: ידוע¹⁵ שישנן שתי
מדרגות בידיעה (וההשגחה) העליונה:

(א) ידיעה (וההשגחה) באופן של
„גלוי וידוע“ – לא בדרך התלבשות,
אלא באופן ש„הכל גלוי וידוע לפניו
ית' ממיילא“. אמנם גם ידיעה זו היא על
כל פרט ופרט, אבל מאחר שידעה זו
היא למעלה מהתלבשות בנבראים
ומובדלת מהם, הרי היא באופן המקיף
וכולל את כל הנבראים בשוה, במקום
הנעלה מכדי שיפגמו שם¹⁵, כביכול,
מעשי התחתונים, או שחילוקי
מדרגותיהם יתפסו שם מקום.

(ב) ידיעה (וההשגחה) באופן של
„יודע“ – כביכול הקב"ה „עוסק“
בידיעת הדבר – בדרך התלבשות, ובוזה
ישנם חילוקים באופן הידיעה
(וההשגחה), בהתאם למדרגת כל
נברא. ומפני זה הנה מידיעה זו דוקא
נמשך ענין שכר ועונש בדרגות שונות
לפי מעשה התחתונים¹⁶.

וזהו דיוק רש"י „יודע“ (ולא „ידוע“)
– מפני שכאן נוגעת הידיעה

(13) וראה מפרשים לאבות פ"ג מט"ו: הכל
צפוי.

(14) וכפרש"י פניחס שם (בפי' „אלקי
הרחמות“): „גלוי וידוע לפניך כו"ו.

(15) שם (שם ואילך). סהמ"צ להצ"צ
מצות ע"ע פ"ב (ובהגהה). ד"ה והנה נת"ל תרס"ג.
(15*) וכמרז"ל מתישין כח גדול של מעלה
(איכ"ר א, ו). וראה בארוכה של"ה שער הגדול
(כט, ב ואילך).

(16) ראה תניא ספכ"ד בהגה"ה.

בהקב"ה, אלא נתפתו ונמשכו ע"י
קרח¹⁰; ולכן לא היו בסוג ד„חוטא“,
אלא באופן של „סרחה עליו מקצת
מדינה“ – „סרחון“ –

וזו היתה טענתם: מאחר שהקב"ה
„ידוע מחשבות“ ומבחין בין „חטא“,
ל„סרחון“ – וגלוי לפניו ש„חוטא“,
ומורד ממש הי' רק אחד („האיש אחד
יחטא“ – „האיש אחד הוא החוטא“)
והוא הי' הגורם (וממילא האשם
ב„סרחון“ כל העדה – הרי על הקב"ה
לחלק גם בנוגע לעונש בין „סרחון“
ל„חטא“ ולהעניש רק את „החוטא“.

[ובזה מובן מדוע לא מצינו הקדמת
„אלקי הרוחות גו“ (או כיו"ב) בטענת
אברהם אבינו, מפני ששם הי' רק חילוק
בין צדיק לרשע (הניכר בגלוי,
במעשה), והסוג ד„סרחון“ לא הי' קיים,
וממילא ידיעת המחשבה כדי להבחין
בין „סרחון“ ל„חטא“ לא היתה נוגעת].

ג. לפי זה מדויק גם מה שנקט כאן
רש"י הלשון „ידוע מחשבות“ . וידוע
אתה מי החוטא“ (וכן בתשובת הקב"ה:
„אני יודע“), ולא לשון „ידוע“,
כ„לשון“¹¹ השגור בדברי חז"ל¹² גלוי

(10) פרש"י פרשתנו שם, יט. – בנוגע הר"ג
איש שנאמר בהם (פרשתנו יז, ג), „החטאים האלה
בנפשותם“ – ראה לקר"ש שם הערה 22.

(11) ל' אדה"ז – תו"א ד"ה ארדה נא (יד, ד).
ולהעיר ממרז"ל בכ"מ: גלוי וידוע לפני (שבת
נה, א. ועוד) – ובאם לא הי' אדה"ז מעתיק
כאן הסיוס „מי שאמר והי' העולם“ הי' כולל גם
מחז"ל אלו. וי"ל שמרמוז בזה עוד דוגמא וראי'
מאמרם „שאמר והי' העולם“ (ולא – „שמהוה
העולם“ וע"ד החילוק בין „ציווה ונבראו“, וברא
אלקים – תו"א מג"א צו, ג).

ועוד ענין – שאפילו בדרגת דהתהוות
עולמות – ג"כ ישנו האופן ד„גלוי וידוע“.

(12) עירובין יג, ב. ובכ"מ.

היא ע"ד ההשגחה על דצ"ח – רק השגחה כללית, מובן, שאפילו כאשר הם נענשים מלמעלה (לא באופן של „מופקר למקרה“, אלא) כשהדבר גלוי שהעונש בא בהשגחה מלמעלה (כבנדון דידן – בריאה יברא הוי"ו), הנה העונש וההנהגה עמם אינה באופן פרטי, אלא באופן כללי. וע"ד דברי הרמב"ם שם²¹ „סכלים הממרים . . סודרו בסדר שאר אישי מיני בע"ח . . ומפני זה הי' קל להרגם“²².

ולפי שיטה זו לכאורה אינה מובנת טענת „אלקי הרוחות גו' האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף“: מאחר שאין השגחה פרטית עליהם, כי אם השגחה כללית (ע"ד ההשגחה על דצ"ח) – הרי אין מקום לדרוש שהקב"ה „ירד“ אליהם בדרך התלבשות כדי לחלק בין אלו ש„סרחו“ בלבד ובין ה„חוטא“ ממש²³, אלא „ואכלה אותם כרגע“ – בשווה?

וההשגחה הפרטית שממנה נמשך שחר ועונש; ויתר על כן: זו ידיעה באופן של התלבשות, ל„התעסק“ בפרטי הענינים של עדת קורח, עד כדי ש„אני מודיע“ מי עבר רק על „סרחון“ ומי החוטא“.

ד. ידועה שיטת הרמב"ם (במורה נבוכים*¹⁶) שרק על מין האדם ישנה השגחה פרטית – השגחה על אדם פרטי, אבל בנבראים דצ"ח ההשגחה היא על כללות המין, ולא על הפרטים בפני עצמם;

ובמין האדם גופא, ההשגחה אינה שווה בכלום, אלא החא מתחלקת לפי דבקות שכל האדם בהקב"ה¹⁷; וה„סכלים הממרים“ והרשעים, שאין להם כלל דבקות השכל באלקות, הקב"ה מסלק מהם את ההשגחה הפרטית, והשגחתו עליהם היא ע"ד ההשגחה על דצ"ח („נמשל כבהמות נדמו“¹⁸) – השגחה כללית.

וכדכתיב¹⁹ „והסתרתני פני מהם גו' ומצאורו רעות רבות וצרות גו' על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה“, פירושו: עי"ז שבני ישראל מנתקים עצמם מהקב"ה, הרי נעשים בבחי' „מופקר למקרה“²⁰, והצרות באות עליהם בדרך „מציאה“ – כאילו מאליהן.

ומאחר שההשגחה על הרשעים

ה. אבל באמת אין זו קושיא, והדבר יובן ע"פ ביאור אדמו"ר האמצעי²⁴, אשר שיטת הרמב"ם שאין השגחה פרטית על דצ"ח (ועד"ז על רשעים) אינה סתירה לקיומה של השגחה פרטית על כל הנבראים (כשיטת

21 פי"ח.

22 ולהעיר ג"כ מהא (דכלל) בב"נ אין חילוק בעונשים דכולם במיתה (סנהדרין נז, א). וראה לעיל ע' 168.

23 פשוט שלכו"ע יודע הוא כל הפרטים ופרטי פרטיות, וכמ"ש בעיקרים מ"ד פ"ז (נעתק ברשימה הנ"ל שם ע' 279) – אבל מ"מ, הענין דשכר ועונש תלוי בהשגחה ואינו שייך לידיעה זו – ראה עיקרים שם.

24 דרך חיים שער התשובה פ"ט (יג, א"ב). וראה לקו"ש ח"ט ע' 181.

*16 ח"ג פי"ז"ח. וראה בס' שנעתקו ברשימה „השגחה פרטית“ – לקו"ש ח"ח ע' 278 ואילך.

17 ראה ג"כ מו"נ שם פנ"א.

18 ל' הכתוב תהלים מט, יג.

19 וילך לא, יז.

20 ל' הרמב"ם שם פנ"א.

גו"; אין זה טילוק ההשגחה, כי אם רק, והסתרת פני", הסתר על ההשגחה הפנימית, עד שיוכל אדם להטעות עצמו אשר צרותיו הן באופן של "מצאונ", והן "ממנהג העולם"²⁸ או "נקרה נקריית"³⁰; אבל באמת הרי גם אז ההשגחה העליונה היא על כל פרט ופרט.

ו. ע"פ כל הנ"ל מובנת שייכות ההקדמה, "אלקי הרוחות לכל בשר" לטענת, "האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף": כמבואר לעיל (ס"א), בתיבות, "אלקי כל בשר" נכללים גם אינם יהודים, וכפירוש הגאון הרוגזובי²⁹ על הכתוב⁵, "אני ה' אלקי כל בשר" (מיוסד על הירושלמי הנ"ל)⁴ – "ר"ל השגחה פרטית גם בבני".

וזהו יסוד טענת משה ואהרן, אשר על הקב"ה להתעסק באופן פרטי לחלק בין אלו ש"סרחה עליו" ובין ה"חוטא" – הגם שכולם בסוג "סכלים" ו"רשעים" – דמאחר שהקב"ה הוא "יודע מחשבות" אף של בני נח, ואף עליהם יש השגחה פרטית (אף שאצלם

הבעש"ט²⁵) – מפני שבהשגחה העליונה ישנו, בכללות, שני אופנים²⁶: (א) השגחה פנימית: השגחה זו היא בגילוי – היינו שאינה מוסתרת ומכוסה בלבושי הטבע. ובנוגע להשגחה זו כתב הרמב"ם שהיא לפי דבקות שכל האדם באלקות, ובדצ"ח וברשעים אינה קיימת (באופן פרטי – כי אם על כללות המין);

(ב) השגחה חיצונית: השגחה זו מלובשת בהעלם בלבושי הטבע וכיו"ב. והשגחה זו היא על כל הנבראים (מתאים לשיטת הבעש"ט).

נמצא, שאף לדעת הרמב"ם ישנה השגחה פרטית על רשעים, אלא שאצלם זוהי השגחה חיצונית, מלובשת ומכוסה בלבושי הטבע וכו', כך שאינו ניכר שכל פרט בא מהקב"ה.

ואין זו סתירה לכתוב, ומצאוהו רעות גו' . . מצאונ הרעות גו' – וכפירוש הרמב"ם אשר סוג זה, מופקר למקרה – מאחר שהנהגה זו גופא היא בהשגחה פרטית²⁷; והסתרת פני

(25) ראה בארוכה הוספות לכתר שם טוב סקי"ט ואילך. וש"נ.

(26) וראה ג"כ אוה"ת וירא ד"ה אשר יאמר (קג, א ואילך). ד"ה צהר תעשה תרע"ג. ולהעיר ג"כ מבחי' (וירא ית, יט (ושם): רזה דעת הרמב"ן בפסוק זה"). והובא בקה"י ע' השגחה) דההשגח"פ במין האדם מתחלקת לשני חלקים: (א) להשגח במעשיו, וזהו בכל אדם מישראל או באומות, (ב) להגן מן המקרים, וזהו רק לצדיקים.

(27) ראה שומר אמונים בסופו (נעתק ברשימה הנ"ל שם ס"ע 278 ואילך): "אין שום דבר הווה במקרה בלתי כוונה והשגחה אלקית כדכתיב והלכתי עמכם בקרי, הרי שאפילו מדריגת המקרה מיוחסה לו ית' כי הכל מאתו בהשגח"פ". וראה ברשימה הנ"ל שם ע' 279 (בנוגע לדצ"ח).

וברמב"ם הל' תעניות (פ"א ה"ג): כשאביא עליכם צרה כו' אוסיף לכם חמת אותו קרי – אבל זהו גם להשיטה שאין השגח"פ על דצ"ח ו"ענין אישיהם הוא במקרה גמור לא בגזירת השי"ת" (שו"א שם), אלא שגם "מדרי' המקרה מיוחסה לו ית'" – אבל שיטת הבעש"ט היא ד"הוא ית' גור אומר אשר דשא פרטי זה ח' יחי כו'" (ד"ה ע"כ יאמרו תרצ"ו – סה"מ קונטרסים ח"ב ע' 740. וראה יתירה מזו – הוספות לכש"ט סי' קכא ובהערה שם), אלא שזה גופא הוא בהתלבשות בלבושי הטבע כו' (ועד"ו בענין, והסתרת גו' ומצאוהו גו').

(28) ל' הרמב"ם הל' תעניות שם.

(29) עה"ת – הפטורת בהר.

לעולם, "עם קרובו לגבי שם הוי" 33 (דבין כך ובין כך בני הם) 34 – אלא ההשגחה היא מ"שם הוי" עצמו" כפי שמתלבש בשם אלקים; וזהו דיוק הלשון, והסתרת פני" – אין זה אלא הסתר על "פני", על ההשגחה הפנימית, כנ"ל. ולכן יכול אדם על ידי התבוננות בשכלו לרדת לעומקו של דבר ולבוא לידי הכרה שהיא השגחה פרטית 35 (ועי"ז נעשית היא אף) גלו" על כל פרט ופרט של כל אחד מבני ישראל, אף של אלו אשר אינם "עושין רצונו כו".

201

ח. ובה מבוארים גם התוכן והתכלית בהנהגת, והסתרת פני גו", אשר עי"ז יכול אדם להטעות עצמו שהצרות הבאות עליו הן באופן של "מצאוני", מאליהן, ולא מאת ה' –

שהרי לכאורה יש מקום לשאול: כוונת הנהגה זו הרי היא לעורר את בני ישראל לתשובה, אבל, איך יכול מצב של "והסתרת גו" לעורר לתשובה אל ה', בשעה שהאדם (אינו) מרגיש (שהיסורים הם בהשגחה פרטית מאת

אין דבקות השכל באלקות 30), עאכו"כ שהקב"ה, "יודע מחשבות" (משגיח) באופן פרטי בכל אחד מישראל, אפילו באלו שבגלוי הרי הם נפרדים ר"ל מאלקות.

ז. הגם שכאשר יהודי אינו עושה רצונו של מקום ההשגחה עליו היא ע"ד ההשגחה על אומות העולם, השגחה חיצונית, המלוכשת בלבושי הטבע כנ"ל – אעפ"כ, ישנו חילוק עקרי בין אופן ההתלבשות בהשגחה על בני ישראל ולהבדיל על אומות העולם:

אצל אומות העולם, מאחר שיניקתם וחיותם היא מבחי' חיצונית, שם אלקים (בגימטריא הטבע), הרי הם נתונים בעיקר תחת ממשלת דרכי הטבע; וממילא ההשגחה עליהם היא לכתחילה רק משם אלקים, דהיינו ממדריגת האלקות המלוכשת בדרכי הטבע כו" 31;

משא"כ בני ישראל, אשר חיותם היא משם הוי", ההשגחה פרטית עליהם היא בעצם מ"שם הוי" עצמו" 32, אשר היא השגחה פנימית וגלויה.

ומה שההשגחה הפרטית על אלו מבני ישראל אשר אינם עושין רצונו של מקום היא בהעלם בלבושי הטבע, אין פירושו שלגביהם מסתלקת ח"ו ההשגחה של שם הוי" – כי, יהי' אשר יהי' מצבם של בני ישראל, הרי הם

(33) ל' המאמר – ד"ה והנה נת"ל שם. וראה ד"ה צהר שם. לקו"ד ח"א פד, סע"א. היום יום ע' קת.

ואף שבד"ח שם כ' דהשגחה הפנימית הוא כשעושין רצונו כו, ובד"ה צהר שם: וגם בירידת הנשמות למטה ה"ה בבחי' קירוב לשם הוי" ע"י התומצ"צ. . ועי"ז הם עם קרובו כו' – נלפענ"ד שזהו רק בנוגע לגילוי ההשגחה בכחות הגלויים של הנשמה.

(34) ראה קידושין לו, א. ספרי האזינו לב, ה (ושם משמע דגם ר"י הודה לר"מ). במדבר פ"ב, טו. ועוד.

(35) להעיר מד"ה צהר שם: רק נשי' יודעים ומשיגים כו' שהכל הוא השפעה אלוקית כו' כאשר משים לבו ודעתו לזה יכול לראות בראי' חושיות ממש ההשגחה אלקית בהנהגת העולם.

(30) ראה לעיל ע' 169 הערה 50 ובושה"ג שם.

(31) ראה בכ"ז ס' הערכים-חב"ד ע' אומות העולם ע' שא ואילך. וש"נ.

(32) ד"ה והנה נת"ל תרס"ג. ועד"ז בד"ח שם.

ד"ה צהר תעשה תרע"ג.

אצל צדיקים, אשר אינה נוגעת כ"כ בכללות עבודתם, אלא רק מוסיפה בעבודתם שלימות.

ט. עפ"י יובן גם הדיוק בתשובת הקב"ה למשה: "יפה אמרת אני יודע ומודיע מי חטא ומי לא חטא":

הדבר יהי' לא רק כטענתם שהקב"ה "יודע מחשבות", השגחה פרטית על כל בני ישראל ואפילו על הסוג דעת קרח – שכן ענין זה ישנו ב"כל בשר", וגם באומות העולם כנ"ל – אלא "אני יודע ומודיע מי חטא ומי לא חטא": ההשגחה הפרטית תהי' באופן גלוי, שהכל יראו בעיני בשר כיצד הקב"ה "מתעסק" בהשגחה פנימית להציל את אלו אשר "לא חטאו" (אף ש"סרחו");

ואופן השגחה כזה – השגחה פרטית באופן גלוי בהתלבשות וכו' אפילו בסוג דבני אדם אלו – הוא רק בבני ישראל, "עם קרובו" של הקב"ה.

ה', ולכן יכול להעלות בדעתו) שמצב זה "נקרה נקרית" (ולא בכונה לעוררו לתשובה)?

אלא הענין הוא כנ"ל, דמאחר ש"והסתרת" הוא רק בחיצוניות, אבל בפנימיות גם אז ישנה השגחה משם הוי' על כל פרט ופרט, לכן יש בזה הכח לעורר בלב האדם תנועה של תשובה לאלקות –

ואדרבה: מאחר שההשגחה משם הוי' ישנה אז (לא בשייכות לכחות הגלויים של בני ישראל – מפני שבהם אין ההשגחה ניכרת, כי אם "והסתרת" – אלא) בנוגע למהות העצמית, ממילא נוגע הדבר בעצם שלו;

וכידוע³⁶ אשר דוקא תשובה הבאה מצד עוצם הריחוק נוגעת בעצם הנפש ממש, באופן הנוגע ופועל בכללות עבודתו של האדם; משא"כ התשובה

36) ראה שע"ת ח"ב חינוך פמ"ח. ועוד.

(משיחת ש"פ קרח תשל"ג)

